

Hodnocení udržitelného hospodaření

Posuzování udržitelnosti zemědělských podniků musí reagovat na současný ekonomický i politický vývoj. Vedle ekonomických výsledků se stále silněji prosazují také environmentální a sociální kritéria. Ústav zemědělské ekonomiky a informací, Kontaktní pracoviště FADN ČR proto rozvíjí metodiku vícekritériálního hodnocení, která reflektuje pět klíčových funkcí zemědělství.

V době rychlých a často nepředvídatelných změn je nutné, aby zemědělství pružně reagovalo na nové výzvy v ekonomické, politické, environmentální i sociální rovině. Stejně tak se musí proměňovat i způsob hodnocení zemědělských podniků. Chceme-li posoudit, zda je podnik konkurenceschopný, dlouhodobě stabilní a zda hospodaří udržitelným způsobem, je třeba pracovat se širší paletou kritérií. Hodnocení tak už nemůže být založeno pouze na ekonomickém výsledku – významnou roli hrají i další faktory, které detailně představuje níže popsaná vícekritériální metoda.

Metoda vícekritériálního hodnocení

O jaké oblasti jde? V naší metodě hodnotíme pět dimenzí, které se dále dělí na 35 ukazatelů.

V oblasti produkční se nacházejí čtyři ukazatele. Jde o výnos plodin, přírůstek hmotnosti u zvířat, jejich úhyn a také užítkovost zvířat. Účelem této oblasti je hodnotit výrobní potenciál a naplnit základní funkci zemědělství ve vztahu k produkci potravin a krmiv.

Výkonnostní oblast je hodnocena na sedmi indikátorech. Jedná se o ukazatele produkce a nákladů v přepočtu na měrou jednotku (hektar, dobytčí jednotku), čistá přidaná hodnota přepočtená na roční pracovní jednotku (CPH/AWU), rentabilita vlastního kapitálu, ale také index trvalé ekonomické udržitelnosti zahrnující náklady vlastních výrobních faktorů. Cílem je hodnotit ekonomickou situaci podniku.

Finanční pozice podniku hodnotí šest indikátorů, jež charakterizují finanční kondici daného podniku. Mezi tyto ukazatele patří cash flow a pohotovost likvidity, celková zadluženost, doba splatnosti pohledávek, ale také index čistého pracovního kapitálu a hodnota investic (bez dotací). Tato oblast má za cíl hodnotit dlouhodobou finanční stabilitu podniku, nezbytnou pro jeho další rozvoj.

Environmentální oblast, která je založena na deseti indikátorech, hodnotí dopady hospodaření podniku na životní prostředí, zejména ve vztahu ke kvalitě zemědělské půdy a využívání energií. Tato oblast zahrnuje ukazatele aplikace organických a minerálních hnojiv, množství spotřeby pesticidů, podíl jeteloviny a zatrávňování nebo zatížení půdy hospodářskými zvířaty. Nechybí zahrnutí zemědělských postupů příznivých pro klima a životní prostředí či vlastní výroby energie z obnovitelných zdrojů.

Sociální oblast je hodnocena osmi indikátory. Hodnocení zvažuje sociální úroveň a zahrnuje také vliv manažerských rozhodnutí. Do hodnocení vstupují ukazatele, mezi které patří pohlaví, věk a vzdělání manažera nebo vlastníka podniku, počet zaměstnanců, podíl vlastní půdy či osobní náklady. Dále se hodnotí to, zda podnik využívá chráněných označení (Chráněné označení původu a Chráněné zeměpisné označení), a jaká je diverzifikace jeho činnosti.

Jak hodnocení probíhá?

Každému ukazateli je přiřazen definovaný počet bodů, obvykle odvozený podle umístění v decilovém rozdělení hodnot. Jednotlivé dimenze mají stanovené váhy, které určují jejich význam v celkovém výsledku.

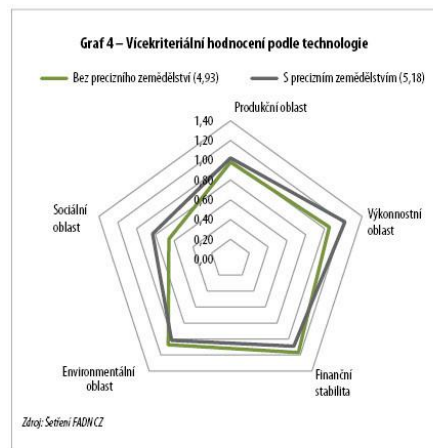
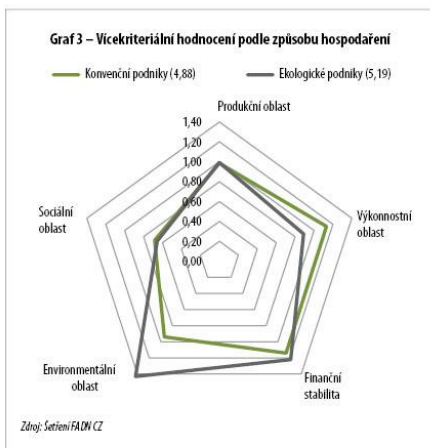
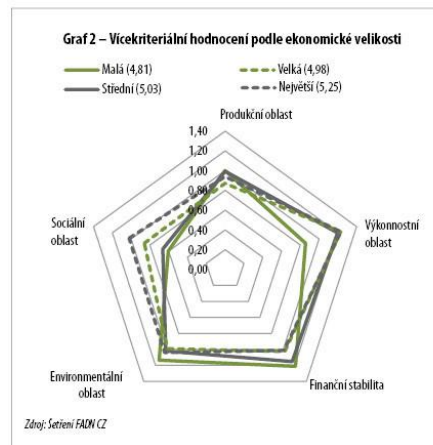
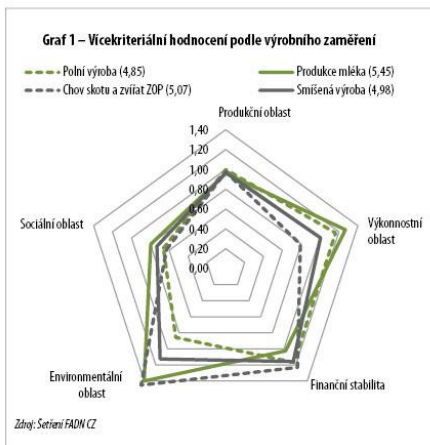
Výsledkem je sumární skóre tvořené aritmetickými průměry bodů v jednotlivých oblastech.

Unikátem metody je důraz na aspekty, které bývají v tradičním ekonomickém hodnocení často opomíjeny, ačkoliv mají pro udržitelnost zásadní význam. Díky datům FADN získá podnik detailní informaci o tom, v čem vyniká, kde zaostává a kde má prostor ke zlepšení.

Vícekritériální hodnocení z hlediska dat FADN za rok 2024

V účetním roce 2024 bylo vícekritériálně hodnoceno 1146 podniků – kompletní výběrový soubor šetření FADN CZ, včetně podniků bez zemědělské půdy.

Výsledky jsou analyzovány z pohledu výrobního zaměření (VZ), ekonomické velikosti podniku, způsobu hospodaření a využívání technologií precizního zemědělství. V tomto článku počítáme se čtyřmi nejvýznamnějšími skupinami výrobního zaměření v ČR, mezi které patří polní výroba, produkce mléka, smíšená výroba a chov skotu, ovcí, koz a ostatních zvířat zkrmujičích objemnou píce (ZOP).

Dále jsou podniky tříděny do čtyř skupin podle sdružené ekonomické velikosti (malá, střední, velká, největší). Typ hospodaření rozlišuje ekologický přístup k zemědělské výrobě a klasické konvenční hospodaření. Data FADN CZ obsahuje také data, která poskytují informaci o využití technologií precizního zemědělství.

Od minulého roku oproti ročím předchozím došlo v výpočtu k jedné zásadní změně. Uvedené výsledky jsou nyní vážené na populaci a jsou v metodickém souladu se zpracováním dalších výstupů FADN.

Při rozdělení podniků podle jejich výrobního zaměření bylo zjištěno, že nejvyšší celkové hodnocení dosahují podniky se specializací na produkci mléka (5,45) a podniky s chovem skotu a zvířat ZOP (5,07), jak je vidět v grafu 1. Jen o něco nižší celkové hodnocení bylo zjištěno u podniků se smíšenou výrobou (4,98). Nejnižší hodnoty dosahovaly podniky se specializací na polní výrobu (4,85). V produkční oblasti jsou výsledky pro všechna čtyři porovnávaná výrobní zaměření srovnatelná. Naopak výrazná variabilita výsledků je zřejmá u výkonnostní a environmentální oblasti. U výkonnostní oblasti dosahuje nejvyššího hodnocení VZ produkce mléka, o něco nižší výsledky nalezneme u VZ polní výroby. S větším odstupem se dále nachází podniky zaměřené na smíšenou výrobu. Na poslední pozici jsou pak podniky se specializací na chov skotu a zvířat ZOP. U environmentální oblasti jsou výsledky takřka opačné. Hodnocení je nejvyšší u VZ chovu skotu a zvířat ZOP, s velkou ztrátou je pak nejnižší u VZ polní výroby. Finanční stabilita je nejlepší u podniků chovu skotu a zvířat ZOP a u podniků polní výroby vzhledem k nižší míře jejich zadluženosti, které jsou následovány podniky s produkcí mléka. V sociální oblasti byla u podniků s výrobním zaměřením chov skotu a zvířat ZOP a polní výroby zaznamenána nejnižší úroveň hodnocení. Lépe jsou v této dimenzi hodnoceny podniky se specializací na produkci mléka a se smíšenou výrobou.

Pokud je na data nahlíženo optikou ekonomické velikosti, pak lze vyčíst poměrně jasný vztah, že čím menší podnik, tím nižších hodnot výsledků ve vícekritériálním hodnocení dosahuje, jak je možné vidět u grafu 2. U malých podniků je celkové průměrné hodnocení 4,81, zatímco u největších je 5,25. S pohledem na jednotlivé dimenze nejsou ale výsledky mnohdy tak jednoznačné. Opět platí, že v produkční oblasti je hodnocení pro všechny skupiny podniků srovnatelné a pohybuje se od hodnot 0,87 (velké) do 1,00 (malé podniky). Méně výrazné výkyvy lze nalézt také v oblasti environmentální,

kdy se hodnoty u všech ekonomických velikostí pohybují mezi 0,99 (velké podniky) a 1,14 (malé podniky). Výrazné rozdíly jsou naopak patrné u výkonnostní a sociální dimenze. Malé podniky jsou v těchto oblastech hodnoceny nejnižší, zatímco velké a největší podniky dosahují nejlepších výsledků. Hodnocení v oblasti finanční stability se s rostoucí ekonomickou velikostí spíše mírně snižuje.

Šetření FADN CZ umožňuje také porovnat podniky podle způsobu hospodaření, jak je znázorněno v grafu 3. Z celkového hodnocení vyplývá, že dlouhodobá udržitelnost konvenčních podniků (4,88) je nižší než u podniků, které hospodaří v ekologickém režimu (5,19). Konvenční podniky dosahují lepších výsledků ve výkonnostní oblasti. V oblasti produkční jsou na tom stejně jako ekologické (0,99) a v oblasti sociální převyšují jejich hodnocení výsledky ekologických podniků jen nepatrně. Podle očekávání ekologické podniky dominují v dimenzi environmentální. Lepšího hodnocení v finanční stabilitě dosahují ekologické podniky, i když zde není rozdíl příliš výrazný.

Celkové vícekritériální hodnocení je vyšší u skupiny podniků využívajících technologie precizního zemědělství (5,18) oproti podnikům, které hospodaří bez této technologie (4,93), což lze vyčíst z grafu 4. Výsledky potvrzují, že podniky s precizním zemědělstvím jsou lépe hodnoceny takřka ve všech posuzovaných dimenzích. Výraznější lepšího výsledku dosáhly tyto podniky v oblasti sociální a výkonnostní. Někde jsou rozdíly spíše zanedbatelné (produkční oblast). Podniky bez technologií precizního zemědělství však dosahují lepších výsledků ve dvou dimenzích a těmi jsou finanční stabilita a environmentální oblast.

Závěr

Vícekritériální hodnocení reflektuje priority současné zemědělské politiky a může sloužit k testování nástrojů společné zemědělské politiky či modelování dopadů stávajících opatření na udržitelnost zemědělských podniků. Přechod z FADN na FSDN přinese širší datovou základnu a umožní další zpřesnění metodiky, zejména v sociální a environmentální oblasti, kde bude možné zachytit realitu fungování podniků ještě věrněji.

*Mgr. Jindřich Landa, Ph.D.,
Ing. Anna Prajerová,
Kontaktní pracoviště FADN ČR,
Ústav zemědělské ekonomiky a informací*